

det danske forskningsmiljø. Karen Siune giver med sin afhandling et væsentligt udspil og en væsentlig udfordring for et videre forskningsarbejde på disse områder. Men for den videre forskning - og for de mediepolitiske beslutninger den foreliggende analyse eventuelt kan føre frem til - er det pokkers vigtigt at få klarlagt bærekraften af den viden, som vi nu ligger inde med.

Karen Siune: Valgkampe i tv og radio. Politiske partiers anvendelse af tv og radio, herunder samspillet med journalisterne. 323 s, forlaget Politica, Aarhus 1982.

Afhandlingen er forsvaret for doktorgraden i statskundskab d. 19. maj 1982.

DANSKERNES FRITIDSMØNSTRE INDSAT I VELFÆRDSSYSTEMATIK

Af Niels Jørgen Jensen

Marit Bakke har begået en meget omfattende og interessant bog: "Fritid som velfærd". Bogen skal ses som en helhed, hvor de enkelte kapitler kan læses hver for sig, samtidig med at de supplerer hinanden.

Før jeg gennemgår bogens enkelte kapitler mere kritisk, vil jeg gerne sige, at bogen er noget af det mest spændende, jeg har læst om det emne, Marit Bakke tager op. Selv om bogen er skrevet på norsk er sproget let at forstå. Den meget omfattende gennemgang af relevant litteratur fra ind- og udland, som bogens empiriske afsnit skal ses i lyset af, gør bogen til lidt af et opslagsværk om fritids- og velfærdsproblemer.

Marit Bakke har med denne bog stillet sig selv en jätte-stor opgave. Hun forsøger at analysere fritid ud fra henholdsvis et teoretisk, et empirisk og et planlægningsmæssigt perspektiv. Hun erklærer sig som tilhænger af en egalitær og demokratisk præget approach, hvor fritid og kultur ikke defineres ud fra bestemte kvalitative kriterier gående ud på, at fritids- og kulturaktiviteterne skal foregå spontant, frivilligt og opfylde visse kvalitetskrav. Marit Bakke holder sig til en beskrivelse af fritidsmønstret hos forskellige befolkningsgrupper i tre kommuner med forskellig indbyggerantal og erhvervsmæssig sammensætning (urbaniseringsgrad). Denne beskrivelse forsøges set og forstået ud fra de betingelser, der hersker i vestlige velfærdssamfund som det danske. I forhold til tidligere undersøgelser af folks fritid, f.eks. foretaget af socialforskningsinstituttet, er Marit Bakkes eget bidrag overvejelserne om og analysen af disse betingelser.

Der er altså tale om et prisværdigt forsøg på at se fritid som velfærd. I det følgende vil jeg gennemgå bogens enkelte kapitler lidt mere detaljeret og kritisere, hvor jeg finder det nødvendigt.

I kapitel 2 giver Marit Bakke en gennemgang af problemerne i de vestlige velfærdssamfund og den brug af sociale indikatorer og velfærdskomponenter,

der foretages af politikere, samfundsforskere og social- og sundhedsarbejdere. Der opstilles en bred vifte af metoder til måling af velfærd og behov og fordele og ulemper diskuteres i forbindelse med de enkelte metoder. Der er tale om en velbearbejdet gennemgang, men sommetider kan det være vanskeligt at gennemskue, hvad Marit Bakke selv mener.

Hun fremfører, at det bør være individerne selv, der bestemmer hvilke værdier, det er, som skal realiseres, for at de kan siges at have et "godt liv" på fritids- og kulturområdet - ikke politikere, planlæggere og samfundsforskere. Når der så tillige siges, at disse værdier bestemmes af samfundet og må opfattes som noget relativt, bliver det svært at se, hvordan dette problem skal tackles i virkelighedens verden.

For samfundsforskernes vedkommende i det mindste ser det ud til, at Marit Bakke mener, det kan gøres ved at bruge Elaine Carlisles definition af sociale indikatorer:

A social indicator is defined as the operational definition or part of the operational definition of any one of the concepts central to the generation of an information system descriptive of the social system.

På denne måde lægges der op til en systemteoretisk analyse, der ofte gør det svært at se, at det er virkelige mennesker af kød og blod, det hele drejer sig om. På den anden side skal man jo som samfundsforsker passe på ikke at kaste med sten, når man selv bor i et glashus. Det er en kritik vi alle kan blive ramt af, når tingene gøres abstrakte og teoretiske.

Fritid som velfærdsfænomen er ifølge Marit Bakkes kapitel 3 noget, der afhænger af samfundsformen. Som det også viser sig i den empiriske undersøgelse, er det derfor vanskeligt at opstille samme typer rationelle anvendelsesmodeller, som man kender fra massekommunikationsforskningen. Hun foreslår en model, hvor a) folks fritidsbehov (ønsker om hvile, rekreation, indlæring og selvudvikling) afhænger af b) folks sociale placering (arbejde, uddannelse, klasse, alder, etc.) og c) de fritidsfaciliteter stat og kommune tilbyder.

Der opstilles et strukturelt velfærdsmål med hensyn til fritiden. Dette vel-

færdsmaal består af en model, der indeholder fordelingen af ledig tid, aktiviteter i fritiden og enkeltindividernes værdisætning af fritid. Modellen indeholder også noget om mulighederne for at realisere individuelle ønsker og behov.

I kapitel 4 drøfter Marit Bakke, hvad samfundsændring er. Det er en nyttig diskussion, eftersom fritidssektorens betydning er steget i til forhold andre samfundssektorer i tiden efter krigen. Da der kun bruges 10 sider, bliver diskussionen desværre lidt sporadisk og kortfattet.

Kapitlet slutes med en teoretisk model til brug ved analyser af ændringer i fritidsfaciliteter og fritidsadfærd. I denne model udgør samfundets økonomiske, sociale, politiske og kulturelle institutioner på makroniveau et sæt rammer for kommunal og individuel holdning til fritiden. De muligheder og blokeringer for forskellige fritids- og kulturfremstød, der findes på kommunalt niveau, bestemmes således dels af forholdene på makroniveau, dels af lokale særpræg. På individniveauet bliver fritidsaktiviteterne bestemt af folks personlige ønsker og holdninger til fritiden samt ressourcer (alder, uddannelse, klasse og kendskab til alternativer) hos folk selv. Ressourcerne, kontakt og samvær med andre mennesker, inddrages i form af samtaler om fritidsaktiviteter eller samvær om fælles fritidsaktiviteter. De komplekse muligheder og blokeringer, der findes på kommunalt niveau bliver sammenfattet i én kategori, nemlig urbaniseringsgrad.

Marit Bakke giver i kapitel 5 en udmærket beskrivelse af de væsentligste udviklingstendenser i Danmark i de seneste 15-20 år. Hun peger på den markante ændring i folks forbrugsmønster i retning af et stadig større forbrug af fritidsgoder. En anden væsentlig tendens har været den fortsatte afvandring fra landbruget, den faldende beskæftigelse i industrien og stigningen i serviceerhvervene. I samme periode er den formelle arbejdstid blevet reduceret til 40 timer om ugen med forøget fritid - eller i det mindste mere ledig tid - til følge for alle andre grupper i samfundet end gifte kvinder i erhverv og landmænd. Der kunne godt nævnes flere ting. Marit Bakke er selv inde på arbejdsløsheden og væksten af antallet af kvinder på arbejdsmarkedet. Alligevel nedbetoner hun betydningen af disse to tendenser. Jeg tror, at hun dermed laver en fejl.

Der findes i tabel 5-6 på side 83 en skønhedsplet, som kunne have været undgået. På baggrund af danske tal fra 1975, norske tal fra 1972 og andre udenlandske tal fra 1965-66 argumenteres det, at den samlede arbejdstid i Danmark, samt den tid, der bliver brugt på personlige behov, er mindre end i udlandet. Det ville have været mere reelt at tage danske tal fra 1964. Gør man det, bliver forskellen noget mindre end antydnet i tabel 5-6. Marit Bakke refererer selv til 1964-tal i tabel 5-5 på side 78.

Når der tales om geografiske forskelle, kan man tale om forskellen mellem landsdele eller regioner, mellem kommunetyper eller mellem særlige områder eller kvarterer i en kommune eller en by. Marit Bakke finder det mest relevant at beskæftige sig med forskellene mellem kommunetyper, når hun i kapitel 6 beskæftiger sig med geografiske faktorerens betydning i den danske samfundsstruktur. Der er systematiske geografiske forskelle mellem kommunernes kultur- og fritidstilbud. I de mest urbaniserede kommuner lever de højest uddannede folk og folkene med de højeste indkomster. Marit Bakke forsøger at påvise en tendens til, at finkulturen især flourer i disse kommuner i form af biblioteker, teatre, museer, byorkestre samt orkestre, der spiller jazz/beat. Massekulturen findes i alle kommuner i form af folkelig underholdning, pop, forbrug af radio og TV samt foreningsliv. Mulighederne for at drive sport er størst i de mindst urbaniserede kommuner.

Marit Bakke analyserer i kapitel 7 fritids- og kulturtilbudene i tre danske kommuner, nemlig Aarhus kommune, Middelfart kommune og Blåbjerg kommune i sydvestjylland. Tilbudene relateres til de tre kommuner med forskellig urbaniseringsgrad. I denne analyse viser det sig efter min opfattelse, at urbaniseringsgraden er et utilstrækkeligt begreb til at forklare forskellene i fritids- og kulturaktiviteterne. For at tage et eksempel fra senere i bogen: - jeg kan ikke se, hvordan urbaniseringsgraden f.eks. kan bidrage til en forklaring på Holstebros veludviklede kulturliv?

Min påstand er, at religiøse og kulturelle traditioner i kommunen, de traditionelle politiske magtforhold, tilstedeværelsen af stærke kulturpersonligheder og f.eks. en højskole og inspiration fra stærke økonomiske og politiske centre i nærheden spiller en rolle, som ikke kan opfanges af urbaniseringsbegrebet. Det

betyder også, at jeg savner en beskrivelse, af, hvad det egentlig er for nogle kommuner, der undersøges. Der fortælles godt nok om indbyggerantal, erhvervsstruktur og kultur- og fritidsfaciliteter samt kommunens fritids- og kulturpolitik i form af midler og ressourcer, som afsættes til disse formål. Men hvilken rolle spiller det f.eks., at Blåbjerg kommune er en sommerhus-kommune med masser af feriegæster om sommeren, at kommunen i det mindste i begyndelsen af 1970'erne stagnerede med faldende indbyggerantal og indkomster, at kommunen benyttes som soveby for folk, der dagligt pendler til arbejdspladser og uddannelsessteder i Varde, Skjern, Tarm og andre nabokommuner, at de fleste indkøbsmuligheder og forlystelsestilbud findes udenfor kommunen, at erhvervsfrekvensen blandt kommunens kvinder er usædvanlig lav så de fleste er hjemmegående husmødre, osv.? Jeg er overbevist om, at man kan stille tilsvarende spørgsmål, men blot med et andet indhold, vedrørende både Aarhus og Middelfart kommune.

Resultatet af Marit Bakkes analyser af fritids- og kulturtilbudene i Aarhus, Middelfart og Blåbjerg kommune bliver, at såfremt disse tilbud skal være de samme i alle tre kommunetyper, så skal følgende mangler dækkes ind. Der skal være flere husmoder-, ungdoms- og fritids/hobbyforeninger i Aarhus kommune. Der skal være flere biografer, teatre, orkestre, kor, idrætsanlæg og faglige, politiske og kulturelle foreninger i Middelfart kommune. I Blåbjerg kommune mangler der både biografer, teatre, museer, orkestre, kor, idrætsanlæg samt faglige, politiske og kulturelle foreninger.

Marit Bakke slutter kapitel 7 med at sige, at det ikke er sikkert, at folk i Blåbjerg kommune nødvendigvis oplever disse mangler som behov. De har muligvis adgang til alternative fritidsaktiviteter, som opvejer manglerne. I kapitel 8 beskæftiger Marit Bakke sig med fritidsaktiviteterne i de tre kommuner. Hun finder ud af, at de fleste, uanset stillingskategori, foretrækker en ekstra fridag med fuld lønkomensation fremfor en ekstra dagløn med samme arbejdstid. Tendensen er mest fremherskende i de mest urbaniserede kommuner. Jeg er lidt skeptisk overfor sådanne spørgsmål, der af de interviewede personer kan opfattes som urealistiske i interviewøjeblikket. Hvis det i forbindelse med interviewet havde kunne drøftes, hvad spørgsmålet indebar, ville situationen have været en lidt anden.

Det er ikke min agt at komme nærmere ind på resultaterne af fritidsmønsterundersøgelserne i de tre kommuner. De er meget detaljerede og kan læses i kapitel 8. Marit Bakke laver en selvstændig undersøgelse af brug af massemedier i fritiden i de tre kommuner. Det sker i kapitel 9.

I undersøgelsen af fritidsmønstrene brugte Marit Bakke både åbne og lukkede spørgsmål. Det åbne spørgsmål lød: "Hvad bruger De normalt Deres fritid til?". Det lukkede spørgsmål lød: "Fordi det kan være svært at huske nøjagtigt, hvad man laver i fritiden, har jeg her et kort (som gives til den interviewede person) med nogle af de ting, man kan lave i fritiden i løbet af et år. Hvilke af disse aktiviteter laver de normalt?"

Det er bemærkelsesværdigt, at besøg hos og af venner, bekendte, arbejdskammerater o.l. øjesynligt slet ikke nævnes som en fritidsaktivitet i sig selv. Grunden til at jeg finder dette bemærkelsesværdigt, er, at socialforskningsinstituttets fritidsundersøgelser, som Marit Bakke flere gange henviser til, viser, at besøg hos eller af familie og venner gennemsnitligt tager 27 pct. af folks fritid på almindelige hverdage og 35 pct. i weekenden i 1975. Der er store variationer mellem forskellige erhvervs-kategorier, mellem mænd og kvinder og mellem unge og gamle. Det kan ikke forventes, at danskerne bruger al deres tid til at diskutere eller udføre fritidsaktiviteter sammen, når de besøger hinanden. Ved siden af de private samtaler under arbejds-pauser i skure eller kantiner spiller private besøg en vigtig rolle i folks socialisering og deres håndtering af hverdagens problemer. Selv om meget af tiden går med drilleri, sladder, vitser, praleri, lommefilosofiske betragtninger og snak om egne emotionelle forhold, så indeholder denne særlige fritidsaktivitet også nogle elementer af kontakt og samvær, som er uundværlige for folk. Marit Bakke ser derfor for snævert på disse forhold, når hun i sin analyse begrænser sig til at beskæftige sig med folks fælles fritidsaktiviteter og deres drøftelse af fritidsaktiviteter. Jeg er ganske klar over, at der kan være tale om aktiviteter som f.eks. besøg hos hinanden, som er så almindelige for folk, at de slet ikke skænker dem en tanke, når de skal berette om deres aktiviteter i fritiden. Selv om det kan være svært at operationalisere besøgsaktiviteter i fritiden, synes jeg alligevel, at det er en mangel, at det tilsyneladende ikke er gjort.

Marit Bakke slutter kapitel 9 med en præsentation af fem fritidsmønstre: - (1) ungdommens fritid, (2) middelklassens fritid og forbrug af skriftlige medier, (3) spil og ugebladslæsning, (4) fritid præget af politisk og anden mødevirksomhed og (5) fritid præget af fagforeningsvirksomhed.

Det viser sig, at middelklassens fritid og forbruget af skriftlige medier er positivt korreleret med urbaniseringsgraden. Men høj uddannelse, instrumental holdning til fritiden hos den enkelte og ungdom spiller også en vigtig rolle i den forbindelse. Urbaniseringsgrad og medlemskab af arbejderklasse er også positivt korreleret med fagforeningsprægede fritidsmønstre.

De øvrige tre fritidsmønstre synes først og fremmest at kunne henføres til individuelle variable, såsom alder, uddannelse, arbejde samt holdninger til fritiden i form af ønsker om samvær, ikke at tænke på arbejdet og hvile. De strukturelle faktorer, repræsenteret ved urbaniseringsgraden, spiller ikke nogen stor rolle.

Disse resultater får Marit Bakke til med en vis ret at konkludere, at det er umuligt at snakke om den danske befolknings fritid eller en fælles dansk kultur. Jeg sidder tilbage med en lille anelse om, at der delvist er tale om et selvopfyldende profeti som følge af Marit Bakkes systemteoretiske approach og hendes nedbetoning af fritidens kvalitative elementer. Konklusionen stemmer heller ikke helt overens med det faktum, at vi trods alt har et kulturministerium og en lovgivning på store dele af fritids- og kulturområdet. Jeg er enig i, at disse ting kunne fungere bedre, men de findes dog. Jeg tror derimod, at man lidt mere ydmygt overfor danske forhold kan konkludere, at der ikke er tale om et altomfattende fælles dansk fritids- eller kulturmønster, men at der derimod er tale om overlappende delkulturer, som på nogle områder er fælles og på andre områder er temmelig forskellige set på baggrund af urbaniseringsgrad, alder, uddannelse, arbejde, holdninger hos folk og lokale socio-økonomiske særpræg. Det sidste mener jeg, såmænd med lige så stor ret kan konkluderes ud fra Marit Bakkes resultater.

Marit Bakke slutter sin bog med i kapitel 10 og 11 at tale om henholdsvis fritiden som planlægningssektor og kulturpolitik eller samfundspolitik. Den

ledige tid kan udmærket reguleres af det offentlige på statsligt eller kommunalt niveau. Fritidsmønstrene og de forklarende variable er ifølge Marit Bakke for komplekse til at kunne danne udgangspunkt for opstilling af indikatorer for fritid som velfærd, der kan bruges i central planlægning og beslutningstagning. Hun mener derfor ikke, at velfærdssamfundenes traditionelle reguleringsmekanismer kan håndtere frihed som velfærd. Man bliver nødt til at holde diskussionen af fritid og kultur til kommuner og lokalsamfund. Det er lidt uklart, hvad hun mener udover dette, som ikke bryder med store dele af den nuværende lovgivning. I den engelske summary bagest i bogen nævner hun i de sidste linjer, at de "bløde" eller kvalitative sider af fritiden som velfærd må afklares. Det er desuden farligt at basere beslutninger angående fritid og kultur udelukkende på kvantitative data.

Marit Bakke: Fritid som velfærd, Kbh. 1982, Forlaget Rhodos, 271 sider.

GRUS

TIDSSKRIFTET GRUS udkommer 3 gange om året, med numre, der behandler forskellige samfundsmæssige problemstillinger.

Tidligere har vi udsendt:

GRUS nr. 4: Autoritære tendenser i Vesteuropa.

GRUS nr. 5: Demokrati og deltagelse: Polen, Sovjet og Kina.

GRUS nr. 6: Og nu til noget helt andet: Punk, mad, sport, patriarkiet, boligen

De kommende numre vil omhandle:

GRUS nr. 7: Socialismen i den 3. verden.

GRUS nr. 8: USA

GRUS nr. 9: Politisk magt og sociale klasser i Danmark.

Hvert nummer er på ca. 96 sider, og løssalgsprisen er på nr. 4 - 6 30 kr. pr. stk., og for nr. 7 og de efterfølgende er prisen 34,90 kr.

Abonnement på 3 numre koster 85 kr. Bestillinger kan sendes til:

Tidsskriftet GRUS

Vestergade 82. st.tv.

8000 Århus C

Giro 6 71 28 00

Husk at angive, fra hvilket nummer abonnementet løber.